

dr inż. Ewa Baran
dr inż. Bogumiła Grzebyk

Katedra Polityki Gospodarczej
Uniwersytet Rzeszowski

Aktywność w pozyskiwaniu środków UE przez podmioty gospodarcze funkcjonujące na obszarach ONW

WPROWADZENIE

W okresie przygotowań Polski do wejścia w struktury europejskie i bezpośrednio po akcesji do UE polityka rozwoju obszarów wiejskich przeszła stosunkowo szybką ewolucję, stopniowo koncentrując się na tych kierunkach zmian, które generalnie zmniejszają dystans wsi polskiej do poziomu osiągniętego w innych krajach członkowskich, wspieranych przez różnego rodzaju fundusze i programy europejskie. Poprzez te ostatnie wyraźnemu wzmocnieniu podlegały inicjatywy różnicujące kierunki działalności gospodarstw rolnych i promujące produkty lokalne oraz agroturystykę, wspierające rozwój małej i średniej przedsiębiorczości oraz podnoszące kwalifikacje, umiejętności i poziom wykształcenia mieszkańców wsi [Heffner, 2008, s. 17].

Stymulowanie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz zwiększanie ich atrakcyjności inwestycyjnej jest sposobem na różnicowanie form aktywności gospodarczej na wsi oraz tworzenie dodatkowych źródeł dochodów. Największe przy tym efekty dla rozwoju gospodarczego przynosi sektor usług, który w sposób szczególny mógłby wykorzystać endogeniczny potencjał obszarów wiejskich, w tym ich walory środowiskowe i kulturowe [*Strategia...*, 2010, s. 9].

Współcześnie zdolność konkurencyjną przedsiębiorstw, sektorów jak i układów terytorialnych coraz silniej kreują czynniki niematerialne: wiedza, umiejętności, know-how, technologie i struktury organizacyjne [*Rozwój...*, 2009, s. 21]. Według raportu *Rozwój regionalny w Polsce* [2009, s. 47] – jednym z głównych wyzwań polityki regionalnej jest zatem stymulowanie wzrostu inwestycji w przedsiębiorstwach i wzmocnienie potencjału innowacyjnego regionów słabo rozwiniętych. Działania powinny zmierzać przede wszystkim w kierunku przezwyciężania barier dla rozwoju endogenicznego regionów słabo rozwiniętych, opartego na małych i średnich firmach lokalnych.

Odmienność regionu Podkarpacia wynikająca z jego niedorozwoju społeczno-gospodarczego względem innych regionów określa wagę tej problematyki

dla wypracowania właściwych kierunków rozwoju, których realizacja mocno powiązana jest z możliwością wsparcia finansowego zewnętrznymi źródłami – środkami UE. Możliwość pozyskiwania środków UE stanowi szansę na dofinansowanie podmiotów gospodarczych w realizacji projektów modernizacyjnych, w efekcie czego zmienia się obraz gospodarki wiejskiej w wymiarze lokalnym. W opracowaniu szczególną uwagę zwrócono na potrzeby wyrównywania dysproporcji gospodarczych w regionach problemowych, które obejmują obszary o utrudnionych warunkach gospodarowania w rolnictwie (ONW) i stanowią znaczącą powierzchnię regionu Podkarpacia. W gospodarce obszarów problemowych szczególnie miejsce zajmuje sektor rolny, posiadający cechy niedorozwoju względem struktur krajów Unii Europejskiej.

Wyzwaniem stojącym w najbliższych latach przed rozwojem zasobów pracy w rolnictwie są przede wszystkim niskie kwalifikacje zawodowe pracujących w tym sektorze, brak zainteresowania pracą na roli osób młodych i postępujący proces starzenia się tej populacji. Problemy te są zróżnicowane regionalnie i dotyczą w sposób szczególnie użytkowników małych i średnich gospodarstw rolnych [*Strategia...*, 2010, s. 10].

Wobec powyższego przeprowadzono analizę, której celem jest ocena aktywności podmiotów gospodarczych w zakresie korzystania ze środków pomocowych UE funkcjonujących na obszarach wiejskich Podkarpacia zaliczanych do ONW, ze szczególnym zwróceniem uwagi na problem braku wiedzy dotyczącej zasad i możliwości ich pozyskiwania. W artykule postawiono tezę, że większą aktywnością w ubieganiu się o środki UE cechują się podmioty, które o dofinansowanie swojej działalności występowały już wcześniej, tj. w okresie przedakcesyjnym i w pierwszym okresie programowania w latach 2004–2006.

Badaniami objęto 134 gospodarstwa rolne i 131 przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie gmin zakwalifikowanych do podkarpackich obszarów ONW¹, a wchodzących w skład 16 powiatów (bieszczadzkiego, strzyżowskiego, leskiego, sanockiego, przemyskiego, brzozowskiego, krośnieńskiego, jasielskiego, jarosławskiego, kolbuszowskiego, leżajskiego, lubaczowskiego, niżańskiego, przeworskiego, stalowowolskiego i tarnobrzeskiego).

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH JEDNOSTEK

O sytuacji ekonomicznej jednostek produkcyjnych decyduje ich potencjał, którego właściwości i stopień wykorzystania określa miejsce i pozycję względem innych podmiotów należących do określonego rynku. W przypadku gospo-

¹ Przy doborze jednostek samorządowych posłużono się rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) z 11.04.2007 r., w którym wyróżniono strefy obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie (ONW).

darstw rolnych siła ekonomiczna oznacza, według Wosia, zdolność rolnika do samodzielnego pomnażania majątku i rozwijania użytkowanego podmiotu, przystosowania go do zmieniających się warunków funkcjonowania i utrzymania się na rynku. Obejmuje więc nie tylko materialne elementy zasobów produkcyjnych czy usytuowanie wobec rynków zbytu i zaopatrzenia, ale również trudne do skwantyfikowania czynniki, takie jak umiejętności i indywidualne cechy osób pracujących w rolnictwie, zwłaszcza sprawujących funkcje kierownicze i decyzyjne, czy w przypadku indywidualnego gospodarstwa rolnego sytuacja rodziny użytkownika [Karwat-Woźniak, 2009, s. 93].

Badane gospodarstwa rolne podkarpackich obszarów ONW kierowane były najczęściej przez osoby powyżej 40. roku życia: dominowali rolnicy w wieku 40–60 lat – ich udział wyniósł 70%, posiadający do 40 lat stanowili 24%, natomiast powyżej 60 lat – 6% ogółu. Analiza poziomu wykształcenia wykazała przewagę osób z wykształceniem średnim – 38% oraz zasadniczym 33%, przy czym 1/3 ogółu deklarowała posiadanie rolniczego przygotowania do prowadzenia gospodarstwa [Baran, Grzebyk 2011, s. 130]. Były to gospodarstwa znacznie lepiej (niż średnio w regionie) wyposażone w podstawowy czynnik produkcyjny tj. zasób ziemi podlegający zasadniczo rolniczemu użytkowaniu – tj. w 89% (tabela 1). Pomimo słabej jakości gruntów wynikającej z położenia w strefach ONW tylko niewielkie powierzchnie przeznaczano pod użytkowanie leśne – średnio 1,5 ha, stwierdzono także brak gruntów wyłączonych z użytkowania rolniczego oraz mały stopień przekazywania własnych gruntów w dzierżawę – w przypadku 10% jednostek były to niewielkie arealy – średnio 0,21 ha. Obserwując takie zjawisko w regionie rozdrobnionego rolnictwa A. Czudec [2008, s. 104] stwierdza, że niewielki odsetek gospodarstw wydzierżawiających własne zasoby ziemi innym rolnikom świadczy o wadze tego czynnika wytwórczego dla większości właścicieli gospodarstw.

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie	Gminy ONW		
	Górskie	Nizinne	Razem
Wiek właściciela	47,6	45,0	46,4
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha]	16,3	16,1	16,2
Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie [ha]	14,4	14,4	14,4
Udział gospodarstw o pow. większej niż 10 ha [%]	44,4	59,7	51,5
Posiadający wykształcenie średnie i wyżej	50,0	48,4	49,3
Posiadający przygotowanie rolnicze [% badanych]	29,0	40,3	34,3

Źródło: badania własne.

Uśrednione wyniki wskazują na zbliżoną przeciętną powierzchnię gospodarstw (ponad 16 ha) w gminach górskich oraz nizinnych, jednak badanie udziału gospodarstw dysponujących powierzchnią do 10 ha wskazuje na mniejsze roz-

drobnienie w gminach nizinnych – 40,3%, gdyż takie jednostki stanowiły aż 55,6% zbiorowości gmin górskich. Tym samym świadczy to o większym zróżnicowaniu gospodarstw górskich pod względem zasobów ziemi gospodarstwa. Okazało się, że przy dominacji gospodarstw małych gospodarstwa z przedziału 10–20 ha stanowiły w gminach górskich 30,6%, natomiast w nizinnych – 38,7% ich ogółu.

W badanych gospodarstwach deklarowany udział dochodów rolniczych wykazał średnio przewagę nad dochodami spoza gospodarstwa, a jednostki wskazujące na mniejszy niż 50% udział dochodu rolniczego stanowiły 48,5% ogólnej zbiorowości. Analizując specyfikę takich gospodarstw zauważono, że ich właściciele zazwyczaj posiadali stałą pracę poza gospodarstwem lub prowadzili własną działalność pozarolniczą. Można wskazać tu dwa rodzaje zachowań: – utrzymywanie gospodarstwa i produkcję na potrzeby własne, a dochód rolniczy w przeważającej części (ponad 50%) pochodził z pozyskiwanych dopłat dla gospodarstw lub – brak zainteresowania produkcją rolną i pozyskiwaniem wsparcia dopłatami, które stanowiły niewielką część (poniżej 20%) dochodu rolniczego [Baran, Grzebyk, 2011, s. 135]. Takie postawy sugerują powolny proces odchodzenia z rolnictwa części ludności wsi, jednak dla poprawy jego kondycji niezbędne byłoby przyspieszenie przemian w zakresie przepływu zasobów ziemi do mniej licznych jednostek rozwojowych, przy jednoczesnym wzroście podmiotów w sektorze pozarolniczym.

Drugą grupę badanych stanowiły podmioty gospodarcze prowadzące działalność pozarolniczą, gdzie podobnie jak w gospodarstwach rolnych właścicielami najczęściej były osoby powyżej 40. roku życia, a niewielki był odsetek osób najmłodszych tj. do 30 lat (tabela 2). W ponad 72% właścicielami przedsiębiorstw byli mężczyźni i to oni dominowali niezależnie od typu gminy. Warty podkreślenia jest fakt wyższego, bo o ponad 7% udziału kobiet – właścicieli przedsiębiorstw zlokalizowanych w gminach górskich.

Tabela 2. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	Gminy ONW		
	Górskie	Nizinne	Razem
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Wiek właściciela [%]			
Do 30 lat	7,04	8,33	7,63
31–40 lat	22,53	28,33	25,19
41–50 lat	38,03	33,33	35,88
51–60 lat	30,99	28,33	29,77
61 lat i więcej	1,41	1,68	1,53
Wykształcenie właściciela [%]			
Podstawowe	5,63	1,67	3,82
Zawodowe	25,35	18,33	22,14
Średnie	56,34	53,33	54,96
Pomaturalne	5,63	6,67	6,10
Wyższe	7,05	20,00	12,98

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Rozpoczęcie działalności [%]			
przed 2000 r.	60,56	60,00	60,31
2001–2004	19,72	21,67	20,61
po 2005 r.	19,72	18,33	19,08
Zasięg prowadzonej działalności* [%]			
Lokalny (teren gminy)	56,3	51,7	54,2
Regionalny	24,0	31,6	27,5
Krajowy	16,9	15,0	16,0
Zagraniczny	1,4	1,7	1,5

* W grupie gmin górskich i razem wynik nie sumuje się ze względu na brak odpowiedzi.

Źródło: badania własne.

Właściciele badanych przedsiębiorstw w blisko 55% posiadali wykształcenie średnie, a w niecałych 13% wyższe. Na drugim miejscu znaleźli się właściciele z wykształceniem zawodowym, przy czym w grupie gmin górskich było to ponad ¼, natomiast w przypadku nizinnych o 7% mniej. Badane podmioty w ponad 60% podjęły działalność gospodarczą przed 2000 rokiem, a niecałe 20% pojawiło się na rynku od niedawna. Zasięgiem swojej działalności objęły przede wszystkim rynek lokalny zazwyczaj obszar gminy, co może stanowić niebezpieczeństwo, gdyż bariera popytowa wynikająca z lokalnego charakteru działalności może być przyczyną upadku firmy lub stagnacji we wczesnych fazach rozwoju. Dodatkowo ograniczony popyt na dobra i usługi, jakie oferują firmy może stanowić istotną barierą w rozwoju małego biznesu na wsi. Te, które wyłącznie nastawiają się na popyt lokalny, nie mogą liczyć na zbyt dużą ekspansję, często też bankrutują z powodu małego popytu ubożającej ludności wiejskiej. Są jednak firmy, które potrafią znaleźć nisze produkcyjne i utrzymać się na rynku [Kłodziński, 2006, s. 70]. Szanse rozwoju mają również te firmy, które potrafią rozszerzyć rynek i uniezależnić się od popytu miejscowej ludności.

W sytuacji szybkich zmian i radykalnych przemian dużego znaczenia nabiera umiejętność optymalnego przystosowania się do nich. Jest to szczególnie ważne w aspekcie dalszego rozwoju przedsiębiorstwa. Właściciele podmiotów prowadzących działalność pozarolniczą zapytano również o czynniki, które ich zdaniem mogłyby poprawić sytuację dochodową firmy. 42% uznało, że byłoby to dofinansowanie inwestycji ze środków UE, a ponad 40%, że rozwijanie dodatkowej działalności (tabela 3). Natomiast wśród czynników, które respondenci wskazywali najrzadziej znalazły się: doradztwo produkcyjne i ekonomiczne oraz współdziałanie przedsiębiorstw, co z punktu widzenia przewagi konkurencyjnej nie jest dobrą sytuacją. Przedsiębiorstwo niekorzystające z wiedzy firm doradczych pozbawia się niejednokrotnie niezależnego i obiektywnego spojrzenia na firmę z perspektywy fachowca, niewikłanego w jej bieżące, wewnętrzne sprawy.

Tabela 3. Czynniki* najbardziej służące poprawie sytuacji dochodowej przedsiębiorstwa w opinii właścicieli [% wskazań]

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa z gmin ONW		
	Górskie	Nizinne	Razem
Dofinansowanie inwestycji ze środków UE	42,3	41,7	42,0
Rozwijanie dodatkowej działalności	43,7	36,7	40,5
Promocja firmy	26,8	41,7	33,6
Preferencyjne kredyty	23,9	20,0	22,1
Doradztwo produkcyjne i ekonomiczne	15,5	15,0	15,3
Współdziałanie przedsiębiorstw (grupy, stowarzyszenia)	9,9	15,0	12,2
Inne	1,4	3,3	2,3

* respondenci mogli wybrać maksymalnie dwa czynniki

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Właściciele przedsiębiorstw z terenu gmin ONW Podkarpacia w ponad 61% zamierzają zachować dotychczasowy profil prowadzonej działalności, a ponad 24% zdecydowanych jest rozszerzyć skalę dotychczasowej działalności gospodarczej. Kontynuowanie działalności poprzez zachowanie dotychczasowego profilu i skali jest niejako wymuszone przez sytuację gospodarczą, bezrobocie i niską efektywność produkcji rolniczej.

Zdaniem Musiała [2009, s. 62] rozwój przedsiębiorczości na obszarach górskich ma swoją specyfikę, która wynika z ograniczonych możliwości rozwoju rolnictwa, z historycznych uwarunkowań emigracyjnych, funkcjonowania dwuzawodowości, pracy w szarej strefie i uwarunkowań kulturowych, a w nich dobrze rozwiniętego rzemiosła regionalnego. Mieszkańcy obszarów górskich uznawani są za ludzi ambitnych, przedsiębiorczych, ponieważ funkcjonują w trudniejszych warunkach i pokonują trudności z tym związane. W tym miejscu dodać należy, że kobiety-przedsiębiorcy z gmin górskich częściej aniżeli z gmin nizinnych podejmują się działalności na własny rachunek.

POZYSKIWANIE ŚRODKÓW POMOCOWYCH UE PRZEZ ROLNIKÓW

M. Strużycki podkreśla, że weszliśmy do UE z wielkim potencjałem gospodarstw rolnych, stąd jesteśmy zainteresowani nowymi systemami zarządzania i rozwojem, co zaowocuje kompromisem społeczno-ekonomicznym interesów grup oraz wyrównaniem dystansu rozwojowego między rolnictwem Polski i UE-25². Wyrównywanie tego dystansu odbywa się głównie przez inwestycje w gospodarstwach, które w ten sposób unowocześniają się i jednocześnie wprowadzają zmiany odpowiadające realizacji wyznaczonych celów określanych we WPR.

² W 2004 r. – 2 844 168, w 2007 r. – 2 579 178 gospodarstw; zob. [Strużycki, 2004, s. 10].

Polska stając się członkiem UE stała się automatycznie realizatorem polityki UE w zakresie polityki rolnej i rozwoju obszarów wiejskich. Dlatego też istotna jest ocena aktywności rolników w pozyskiwaniu środków finansowych na rozwój w pierwszym okresie członkostwa 2004–2006. Środki te – służąc poprawie sytuacji gospodarstw – na szerszą skalę umożliwiły uruchomienie procesów modernizacyjnych jednostek produkcyjnych z uwzględnieniem priorytetów WPR.

Wśród działań przyznających płatności na realizację programu PROW 2004–2006 dominowały dopłaty dla gospodarstw położonych na obszarach ONW – zarówno w kraju (26,3% całkowitej wartości płatności)³, jak i na Podkarpaciu (23%) [Baran, Gajdek 2009, s. 18].

Analiza aktywności w zakresie inwestycji w gospodarstwach rolnych dofinansowanych środkami Unii Europejskiej regionu podkarpackich obszarów ONW wykazała słabą aktywność rolników w aplikowaniu o pomoc finansową w pierwszym okresie członkostwa w strukturach UE. Jak wynika z zestawienia w tabeli 4 większość badanych nie korzystała z możliwości udziału w dostępnych dla rolników programach finansowych, a najczęściej wymienianym powodem był brak takiej inicjatywy. Przyczyną takiej sytuacji może być brak dokładnej wiedzy o zasadach przygotowania wniosków powodujący także słabe ich przygotowanie, gdyż drugim wskazywanym powodem było niespełnienie wymaganych kryteriów.

Tabela 4. Pozyskiwanie środków UE na cele inwestycyjne gospodarstw rolnych (%)

Wyszczególnienie	Gminy ONW		
	Górskie	Nizinne	Razem
Gospodarstwa niekorzystające z dofinansowania w latach 2004–2006	75,0	66,1	70,9
Gdyż: – nie zostały spełnione kryteria	16,7	6,5	12,0
– brak środków własnych	0,0	1,6	0,8
– nie ubiegano się	54,2	53,2	53,7
– spóźnił się z uzupełnieniem wniosku	1,4	0,0	0,8
Gospodarstwa korzystające ze środków unijnych w latach 2004–2006	22,2	32,3	26,9
– brak odpowiedzi	2,8	1,6	2,2
Realizujący inwestycje majątkowe w gospodarstwach	18,1	22,8	20,1

Źródło: badania własne.

Problem ten ujawnił się wyraźniej wśród gospodarstw górskich, które ogólnie wykazywały słabsze zaangażowanie w ubieganiu się o dofinansowanie inwestycji. Ogólnie tylko ¼ badanych realizowała inwestycje wspierane środkami UE w pierwszym okresie członkostwa (2004–2006). Jednak już tylko 20% realizowało inwestycje majątkowe i były to w 100% osoby utrzymujące się głównie z gospodarstwa rolnego, posiadający wykształcenie średnie (44,4%) lub zawodo-

³ www.minrol.gov.pl: Wyniki wdrażania PROW na lata 2004–2006, s. 9 [pdf].

we (33,3%) oraz posiadający średnio 50 lat. Wśród nich były głównie gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej (51,9%) oraz mieszanej (40,7%), a 63% zwiększyło liczebność stada podstawowego – najczęściej w gminach nizinnych (71,4% realizujących inwestycje).

Doświadczenie korzyści dla gospodarstw ze wsparcia finansowego w pierwszym okresie budżetowym naszego członkostwa w UE stało się zachętą do liczniejszego składania wniosków w bieżącej perspektywie finansowej na lata 2007–2013, gdyż zauważono dwukrotny wzrost zainteresowanie rolników pozyskiwaniem pomocy finansowej ze środków UE w gminach ONW Podkarpacia.

Działania uprawniające do sięgnięcia po wsparcie finansowe przy wprowadzaniu zmian w gospodarstwach, które nie zostały podjęte przez badaną zbiorowość to: zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem rolnictwa i leśnictwa, wspieranie grup producentów, tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej oraz inne programy.

Największą aktywność w pozyskiwaniu dopłat w aktualnej perspektywie budżetowej rolnicy przejawiali względem działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach ONW” – tabela 5.

Tabela 5. W latach 2007–2013 gospodarstwo korzystało lub będzie korzystać ze środków UE (%)

Wyszczególnienie działań PROW 2007–2013	Gminy ONW		
	Górskie	Nizinne	Razem
1. Ułatwienie startu młodym rolnikom	4,2	4,8	4,5
2. Renty strukturalne	5,5	4,8	5,2
3. Modernizacja gospodarstw rolnych	15,3	25,8	20,2
4. Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach ONW	69,4	56,5	63,4
5. Programy rolno-środowiskowe	56,9	45,2	51,5
6. Różnicowanie w kierunku działalności rolniczej	5,5	3,2	4,5

Źródło: badania własne.

Wyraźny był wzrost zainteresowania ekologicznymi metodami gospodarowania, które dając niższą wydajność produkcji, wiązały się z rekompensowaniem spadku dochodów płatnościami rolno-środowiskowymi. Porównując postawy rolników w gminach górskich stwierdzono znacząco większe zainteresowanie niż w gminach nizinnych (o 10 punktów procentowych) zarówno płatnościami z tytułu położenia na obszarach ONW, jak i za podjęcie działań rolno-środowiskowych.

Rosnąca rola zrównoważonego rozwoju w preferencjach obywateli i tym samym polityce publicznej w połączeniu z silnymi „naturalnymi” związkami wsi i rolnictwa z zasobami środowiskowymi zdecydowały o zmianie postrze-

gania ich publicznej roli [*Strategia...*, 2010, s. 10]. Świadomość tego wzrasta także wśród rolników obszarów ONW – coraz chętniej podejmujących odpowiednie działania, za które uzyskują finansowe wsparcie ze środków UE.

ZNACZENIE ŚRODKÓW UE W ROZWOJU BADANYCH PRZEDSIĘBIORSTW

Przedsiębiorcy z terenu gmin ONW Podkarpacia byli mało aktywni w ubieganiu się o wsparcie unijne. Niespełna 18% badanych w okresie 2000–2006 skorzystało z tej możliwości. W grupie podmiotów gospodarczych funkcjonujących w gminach nizinnych ta aktywność była o blisko połowę mniejsza.

O dofinansowania środkami UE w większym zakresie zabiegały przedsiębiorstwa, które swoją działalność rozpoczęły w okresie 1996–2000, a właścicielami były osoby w wieku ponad 45 lat z wykształceniem średnim, wśród których ponad 30% stanowiły kobiety. W grupie jednostek gospodarczych z gmin nizinnych aktywne w pozyskiwaniu środków UE były firmy w ponad 57% zarejestrowane przed 1996 rokiem, gdzie właściciele mieli ponad 46 lat i wykształcenie zawodowe. Natomiast z gmin górskich tymi aktywnymi byli ludzie średnio trzy lata młodszy, ze średnim wykształceniem, wśród których kobiety stanowiły ponad 31%.

W okresie przedakcesyjnym spośród ogólnej liczby przedsiębiorstw ubiegających się o środki UE blisko 64% stanowiły firmy z gmin górskich. Jeszcze większy wzrost (ponad 11%) udziału przedsiębiorstw z obszarów górskich, korzystających z funduszy strukturalnych wystąpił w pierwszym okresie w latach 2004–2006. W obecnym okresie programowania te proporcje zaczynają się wyrównywać, co świadczyć może o wzroście zainteresowania funduszami strukturalnymi właścicieli przedsiębiorstw z gmin nizinnych. Programem, który cieszył się dużym zainteresowaniem wśród przedsiębiorstw z gmin ONW w okresie przedakcesyjnym był SAPARD. Niewielki jednak odsetek, bo 8,4% wszystkich badanych podmiotów gospodarczych skorzystał z tej możliwości. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że przy większej aktywności przedsiębiorstw z gmin górskich większa wartość dotacji przypadła na jednostki z terenu gmin nizinnych. Oznacza to, że te ostatnie realizowały większe wartościowo projekty. W latach 2004–2006, czyli w pierwszym okresie programowania polskie przedsiębiorstwa mogły już korzystać z funduszy strukturalnych. Jednak w przypadku badanych jednostek nie zaobserwowano znaczącego wzrostu aktywności w tym zakresie. O ile małą aktywność w okresie przedakcesyjnym tłumaczyć można niedostateczną informacją, skomplikowanymi procedurami, czy w końcu bojaźnią przed „nowym”, o tyle niezrozumiała jest niska aktywność już w okresie pełnego członkostwa.

Dane zawarte w tabeli 6 wskazują na większą aktywność w dwóch pierwszych latach drugiego okresu programowania, tj. 2007–2013. Przedsiębiorcy

chętnie sięgali po środki w ramach PROW 2007–2013, co może potwierdzać trafność wyboru tego działania do finansowania w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Tabela 6. Struktura i wielkość uzyskanych środków UE przez przedsiębiorstwa

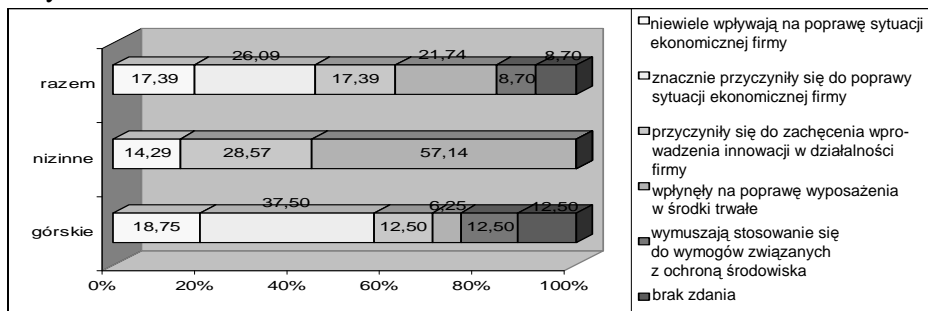
Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa					
	Ogółem		Górskie		Nizinne	
	%	średnia kwota dofinansowania [PLN]	%	średnia kwota dofinansowania [PLN]	%	średnia kwota dofinansowania [PLN]
Program przedakcesyjny do 2004						
SAPARD	8,40	860 000,00	9,86	48 571,43	6,67	151 500,00
Programy w pierwszym okresie programowania (2004–2006)						
SPO-RoL.	4,58	127 083,33	7,04	108 500,00	1,67	220 000,00
SPO WKP	1,53	39 000,00	1,53	39 000,00	0,00	0,00
ZPORR	0,76	340 000,00	0,76	340 000,00	0,00	0,00
Inne programy	2,29	b.d.	1,41	b.d.	3,33	b.d.
Programy w drugim okresie programowania (2007–2013)						
RPO WP	3,05	225000,00	2,82	150000,00	3,33	300000,00
PROW 2007–2013	30,53	127592,00	29,58	117142,85	31,67	139141,05
ZRSRINOR	1,53	90000,00	1,53	90000,00	0,00	0,00
PO KL	0,76	b.d.	0,76	b.d.	0,00	0,00

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że 69,6% podmiotów, które w okresie przedakcesyjnym korzystały z dofinansowania środkami UE swoich projektów, najczęściej inwestycyjnych, przystąpiło ponownie do konkursów w pierwszych dwóch latach drugiego okresu programowania, tj. 2007–2013. Udział przedsiębiorstw z gmin górskich ponownie ubiegających się o dotacje inwestycyjne wynosił 75%, a ich odpowiedników z terenów nizinnych 57,1%. Potwierdza to trafność postawionej na wstępie tezy, że większą aktywnością w ubieganiu się o środki UE cechują się przedsiębiorstwa, które o dofinansowanie swojej działalności występowały już wcześniej, tj. w okresie przedakcesyjnym i w pierwszym okresie programowania w latach 2004–2006.

Z przeprowadzonych badań wynika, że uzyskanie dofinansowania ze środków UE wpływa pozytywnie na funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Ponad 25% respondentów określiła, że środki te znacznie przyczyniły się do poprawy sytuacji ekonomicznej firmy, a blisko 22%, że wpłynęły na poprawę wyposażenia w środki trwałe (rysunek 1). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że dla ponad 17% właścicieli badanych jednostek gospodarczych środki UE ich zdaniem niewiele wpłynęły na poprawę sytuacji ekonomicznej firmy. Z kolei taka sama liczba bada-

nych stwierdziła, że zachęciły one do wprowadzenia innowacji w działalności firmy.

Rysunek 1. Opinie na temat wpływu środków UE na działalność przedsiębiorstw [% wskazań]

Źródło: badania własne.

Badania ponadto wykazały, że w okresie 2007–2013 ponad 40% badanych podmiotów gospodarczych zamierza ubiegać się lub już podpisało umowy na dofinansowanie projektów w ramach środków UE. Jednak w dalszym ciągu odsetek przedsiębiorstw niekorzystających z funduszy strukturalnych jest bardzo wysoki, bo wynoszący blisko 60% w obu grupach gmin. Należałoby zatem zastanowić się, co leży u podstaw takiego stanu rzeczy, dlaczego przedsiębiorstwa nie sięgają po to ważne narzędzie finansowania rozwoju firmy. Możliwość uzyskania wsparcia finansowego przez gospodarstwa rolne i przedsiębiorstwa pozwala osiągnąć korzyści finansowe ze środków publicznych, co ma szczególne znaczenie dla obszarów zagrożonych marginalizacją społeczno-gospodarczą.

PODSUMOWANIE

Gospodarstwa rolne, jak i przedsiębiorstwa funkcjonujące na terenach ONW Podkarpacia poddawane są takim samym prawom rynku, jak pozostałe podmioty spoza tego obszaru. Ważne jest zatem właściwe wykorzystanie środków UE, tak aby przyczyniły się do głębokich zmian strukturalnych, bo przecież główna idea funkcjonowania funduszy unijnych zasadza się na zrównoważonym rozwoju społeczno-gospodarczym i istotny jest fakt, aby wsparcie finansowe kierowane było głównie na obszary najslabiej rozwinięte. Nie należy jednak zapominać, że efektywna absorpcja przyznanego kapitału wymaga od rolników i przedsiębiorców z obszarów górskich i nizinnych ONW Podkarpacia bardzo dobrego przygotowania organizacyjnego i finansowego. Większą rolę niż do tej pory powinny odgrywać instytucje doradcze, zwłaszcza te funkcjonujące na obszarach wiejskich, gdyż pozyskiwanie pomocy finansowej dla jednostek gospodarczych funkcjo-

nujących w regionach borykających się z utrudnieniami rozwojowymi może przyczynić się do podniesienia ich poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

LITERATURA

- Baran E., Grzebyk B., 2011, *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Podkarpacia. Stan i perspektywy*, Wyd. UR, Rzeszów.
- Baran E., Gajdek G., 2009, *Fundusze unijne stimulatorem przemian rozwojowych podkarpackiego rolnictwa*, Roczniki naukowe SERiA, t. 11, z. 5.
- Czudec A., 2008, *Wyposażenie w czynniki wytwórcze a konkurencyjność gospodarstw rolnych*, Roczniki Naukowe SERiA, t. X, z. 3.
- Heffner K., 2008, *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich w Polsce. Uwarunkowania, czynniki, skutki [w:] Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Szanse rozwojowe obszarów wiejskich w przestrzeni europejskiej*, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Karwat-Woźniak B., 2009, *Potencjał ekonomiczny polskich gospodarstw indywidualnych w toku zmian globalnych*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XI, z. 2.
- Musiał M., 2009, *Ekonomiczne i społeczne problemy rozwoju obszarów wiejskich Karpat Polskich*, wyd. IRWIR PAN, Warszawa.
- Niewiadomski K., 2006, *Ewolucja kryteriów wyodrębniania rolniczych obszarów problemowych (na przykładzie woj. podlaskiego)*, ZER nr 4, *Rozwój regionalny w Polsce raport 2009*, Warszawa 2009. www.mrr.gov.pl [dostęp 06.09.2009].
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011–2020*, projekt z dn. 14 grudnia 2010 r., Warszawa, www.minrol.gov.pl [dostęp 11.07.11].
- Strużycki M., 2004, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, PWE, Warszawa.

Streszczenie

Przeprowadzone badania wykazały słabą aktywność zarówno rolników, jak i przedsiębiorców z obszarów ONW Podkarpacia w aplikowaniu o środki UE. Ogólnie tylko ¼ badanych gospodarstw rolnych realizowała inwestycje z funduszy strukturalnych w pierwszym okresie członkostwa. Równie mało aktywni w tym zakresie byli przedsiębiorcy, gdyż niespełna 18% badanych w okresie 2000–2006 skorzystało z tej możliwości. Bardziej aktywne były przedsiębiorstwa z gmin górskich, aniżeli nizinnych i w większym zakresie o dofinansowanie środkami UE zabiegały przedsiębiorstwa, które swoją działalność rozpoczęły przed 2000 rokiem. Pozytywne doświadczenia korzystających z dofinansowania składają większą część badanych do przygotowania wniosków w bieżącej perspektywie finansowej na lata 2007–2013.

Activity in Acquiring the EU Funds by Business Entities Functioning within Less Favored Areas (LFA)

Summary

The research revealed poor activity of both farmers and entrepreneurs from Podkarpacie LFA's in putting the applications for EU funds. In general, only a quarter of examined farms realized investments using the structural funds during the first year of their membership. Entrepreneurs were

also little active, because less than 18% of subjects examined in 2000–2006 took advantage of such opportunity. Enterprises from mountain communes were more active as compared to those from lowland ones, and larger number of subjects established before 2000 endeavored after financing by EU funds. However, the valuable experiences of the programme beneficiaries are likely to encourage more applications and a higher participation in the programme in the 2007–2013 period.